

Jedynka z ortografii, czyli specyficzne trudności w nauce.

W ostatnim czasie zauważa się duże trudności dzieci w opanowaniu podstawowych umiejętności szkolnych oraz w uczeniu się. Charakter tych trudności jest zróżnicowany: od zaburzeń zachowania przez problemy w zakresie integracji sensorycznej, aż po specyficzne trudności w uczeniu się. Specyficzne trudności dotyczą dzieci w normie intelektualnej, które mimo, że wkładają w pracę bardzo dużo wysiłku, to nie są w stanie uzyskać efektów podobnych do rówieśników. Trudności te dotyczą przede wszystkim pisania i czytania – problemy te określa się mianem dysleksji rozwojowej.

W 1896 r. angielski okulista, P. Morgan opisał wyjątkowy przypadek chłopca, który mimo prawidłowego rozwoju poznawczego i intelektualnego nie był w stanie opanować umiejętności czytania i pisania. Do nazwania tego zjawiska użyto wówczas terminu „ślepoty słownej”. Niedługo potem J. Hinshelwood zebrał wszystkie dotychczasowe informacje na temat przyczyn tego problemu i wysnuł wnioski, że mogą być one uwarunkowane czynnikami biologiczno-genetycznymi. Dało to podstawy do wyodrębnienia **dysleksji** jako jednostki zaburzeń. Obecnie jest to najczęściej wykorzystywany termin do opisu trudności związanych z czytaniem i pisaniem. Dodaje się do niego również słowo **rozwojowa**, aby podkreślić, że wszystkie opisane problemy w nasilonym stopniu występują od momentu rozpoczęcia nauki szkolnej przez dziecko. Jest to jednak najbardziej ogólne sformułowanie dla pojawiających się problemów. Do bardziej szczegółowych pojęć zalicza się:

- ✓ **dysortografię**, czyli trudności z opanowaniem zasad ortograficznych i poprawnej pisowni;
- ✓ **dysgrafię** polegającą na tym, że dziecko nie jest w stanie opanować prawidłowego kształtu liter i poziomu graficznego pisma;
- ✓ **dyskalkulię**, która dotyczy problemów z opanowaniem umiejętności matematycznych (liczenie, rozwiązywanie zadań, myślenie przestrzenne).

Przyczyną wymienionych trudności są zaburzenia w zakresie funkcji percepcyjno-motorycznych, do których zalicza się spostrzeganie wzrokowe i słuchowe, rozwój motoryki, a także współdziałające z nimi funkcje słuchowo-językowe, pamięć, lateralizacja oraz rozwój integracji przestrzennej. Najczęściej wskazuje się, że trudności tego rodzaju są dziedziczne lub powstają na skutek zmian anatomicznych i fizjologicznych w obrębie układu nerwowego. Dlatego też bardzo ważne jest, aby jak najwcześniej zdiagnozować trudności dziecka i podjąć odpowiednie środki zaradcze, zarówno w środowisku domowym jak i szkolnym. Otoczyć dziecko wszechstronną pomocą i wsparciem.

Ryzyko dysleksji.

Profesor M. Bogdanowicz zwraca uwagę na fakt, że dysleksja w pełnym zakresie ujawnia się dopiero w szkole, jednak już w momencie, kiedy dziecko uczęszcza do przedszkola, można zauważyć pewne cechy, które mogą wskazywać, że należy ono do grupy ryzyka dysleksji. Najważniejsze z nich to:

- opóźnienie w zakresie rozwoju mowy
- zaburzenia w zakresie motoryki małej (rysowanie, lepienie plasteliną, niechęć do wykonywania czynności graficznych, ograniczona sprawność ruchowa w zakresie umiejętności samoobsługowych)
- zaburzenia wymowy oraz trudności z budowaniem poprawnych gramatycznie zdań
- zaburzenia słuchu fonematycznego – dziecko ma trudności z różnicowaniem głosek w nagłosie, śródgłosie i wygłosie oraz nie radzi sobie z analizą i syntezą wyrazów
- problemy z odwzorowaniem wzorów graficznych
- brak dominacji jednej ze stron ciała (oburęczność) lub skrzyżowana lateralizacja
- trudności z opanowaniem umiejętności czytania mimo właściwego poziomu intelektualnego oraz braku zaniechań ze strony szkoły i rodziców
- problemy z opanowaniem właściwej pisowni: mylenie liter, opuszczanie liter, fonetyczna pisownia wyrazów, popełnianie licznych błędów ortograficznych

Objawy dysleksji w różnym wieku.

1. Wiek przedszkolny:

- ✓ trudności w zapinaniu ubrania, sznurowaniu butów
- ✓ opóźnienie w rozwoju mowy – trudności w wypowiedaniu się, wadliwa wymowa, częste przestawianie głosek i wyrazów
- ✓ trudności z przypominaniem sobie nazw
- ✓ mylenie nazw kierunków, stron – prawa-lewa
- ✓ oburęczność
- ✓ trudności z wykonywaniem zabaw dydaktycznych angażujących funkcje wzrokowe (układanki, puzzle, układanie wzorów z klocków), dzieci tworzą często własne kompozycje, lecz nie potrafią układać według wzorów
- ✓ prymitywne rysunki, schematyczne, ubogie w szczegóły
- ✓ trudności z różnicowaniem głosek zbliżonych fonetycznie np. noże-nosze, bułka-półka
- ✓ zaburzony lub opóźniony rozwój ruchowy
- ✓ słaba motoryka i koordynacja wzrokowo-ruchowa
- ✓ trudności z zapamiętywaniem wierszy, piosenek

2. Początek nauki szkolnej:

- trudności w nauce pisania, nieprawidłowe odwzorowanie liter i cyfr, zwierciadlane pisanie liter i cyfr
- słabe postępy w nauce czytania i pisania
- trudności z zapamiętywaniem liter
- szybka męczliwość, uwarunkowana koniecznością włożenia większego wysiłku i koncentracji uwagi w zadania szkolne
- problemy z zapamiętywaniem nazw dni tygodnia, miesięcy imion, nazwisk

- ***Specyficzne trudności w czytaniu:***

- zapominanie lub mylenie liter o podobnym wyglądzie np. p-b, m-n, u-w, a-o, l-t-ł
- czytanie „niepewne”, szczególnie gdy dziecko czyta głośno
- przestawianie liter w wyrazie, co zmienia jego sens
- zniekształcanie czytanych wyrazów
- gubienie początków lub końcówek wyrazów
- trudności w zrozumieniu tekstu po przeczytaniu go na głos
- nieprawidłowa synteza przeczytanych liter

- ***Specyficzne błędy w pisowni:***

- wolne tempo pisania
- prace pisemne na niskim poziomie graficznym i estetycznym, liczne przekreślenia, kilkakrotne próby napisania wyrazu
- utrzymujące się trudności z różnicowaniem liter b-p, p-g, m-n
- niewłaściwe stosowanie małych i dużych liter
- trudności w różnicowaniu wyrazów podobnie brzmiących
- zapisywanie wyrazów na różne sposoby np. szyja, szja, szyia
- brak lub niewłaściwe stosowanie interpunkcji
- niepoprawne przepisywanie tekstu ze wzoru (z tablicy, z książki)

- olbrzymie trudności w pisaniu ze słuchu (opuszczanie, dodawanie, przestawianie liter i sylab w wyrazach, łączenie wyrazów lub rozdzielanie wyrazów na dwa człony)
- trudności z przenoszeniem wyrazów
- trudności z prawidłowym zmiękczeniem
- mylenie i-j
- pomijanie znaków diakrytycznych (kropek, haczyków nad i pod literą)
- bardzo liczne błędy typowo ortograficzne
- występowanie wyrazów bezsensownych na skutek pojawienia się kilku błędów w jednym wyrazie

Trudności w nauce uczniów klas starszych:

- trudności w czytaniu przeważnie się zmniejszają, poprawia się technika czytania, natomiast nasilają się trudności w pisaniu, gdyż uczniowie coraz więcej piszą ze słuchu i muszą pisać w coraz szybszym tempie
- u uczniów nadal występują wszystkie błędy w pisowni wymienione wcześniej, pojawiają się także trudności z prawidłową pisownią ó-u, rz-ż, ch-h,
- nadal utrzymują się trudności z przypominaniem słów i nazw
- uczniowie mają trudności ze zrozumieniem bardziej skomplikowanych instrukcji, mogą je błędnie rozumieć
- nadal często mylą kierunki w przestrzeni, miejsce i czas
- pojawiają się trudności nie tylko w zakresie języka polskiego, lecz wszędzie tam, gdzie materiał odwołuje się do percepcji wzrokowej, wzrokowo-przestrzennej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, pamięci wzrokowej i słuchowej
- uczniowie z zaburzeniami w tym zakresie mają zatem trudności w:
 - geografii (zła orientacja na mapie)
 - fizyce i chemii (schematy, zapis reakcji chemicznych, wzory)
 - zajęciach plastycznych (skomplikowane rysunki)
 - językach obcych (błędy w pisaniu)
 - arytmetyce i geometrii (zapamiętywanie wzorów, tabliczka mnożenia)
 - historii (zapamiętywanie dat, chronologii wydarzeń)
- poziom prac pisemnych jest słaby w porównaniu z odpowiedziami ustnymi
- Jeśli trudności w czytaniu utrzymują się nadal, uczniowie nie są w stanie samodzielnie czytać lektur, mają trudności w nauce innych przedmiotów (historia, biologia, geografia), gdzie podstawą przyswajania wiedzy są podręczniki szkolne.

Ogólne wskazówki do postępowania z uczniem ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.

- ✓ ocenianie prac bez obniżania oceny ze względu na popełniane błędy, oceniać opisowo
- ✓ sprawdzanie, czy dziecko jest w stanie zrozumieć samodzielnie przeczytany tekst (zwłaszcza na pracach klasowych czy sprawdzianach)
- ✓ unikać głośnego odpytywania ucznia z czytania przy całej klasie.
- ✓ ograniczyć czytanie obszernych lektur do rozdziałów istotnych ze względu na omawianą tematykę
- ✓ wskazane jest preferowanie wypowiedzi ustnych
- ✓ przekazywanie uczniowi notatek w formie skserowanych kartek, niezmuszanie ucznia do przepisywania informacji z tablicy
- ✓ sprawdzanie prac pisemnych w obecności ucznia i ewentualne dopytywanie, żeby sprawdzić, czy błędy wynikają z niewiedzy, czy braku umiejętności sformułowania odpowiedzi lub niepoprawnej analizy tekstu
- ✓ częste powtarzanie poleceń i dzielenie ich na etapy (zwłaszcza jeśli dotyczą one bardziej złożonych poleceń)
- ✓ w trakcie odpowiedzi ustnej – zadawanie bardziej szczegółowych pytań w celu uporządkowania wiedzy ucznia i zwrócenie jego uwagi na najważniejsze kwestie
- ✓ ustalenie z uczniem, że konieczne jest prowadzenie przez niego specjalnego zeszytu, w którym zapisywałby tylko daty sprawdzianów, kartkówek, obowiązujący zakres materiału oraz bieżące zadania domowe i materiały potrzebne na zajęcia.
- ✓ dostosowanie zadań na sprawdzianach polegające na ograniczeniu ich liczby i/lub wydłużeniu czasu pracy
- ✓ wskazane jest, aby uczeń siedział blisko biurka nauczyciela, aby możliwe było stałe kontrolowanie tego co robi w danej chwili, czy wszystko notuje oraz wspieranie go w sytuacji, kiedy pojawiają się jakieś problemy
- ✓ w pracy z uczniem wykorzystywanie ustnych form sprawdzania wiedzy zamiast kartkówek i prac pisemnych
- ✓ należy umożliwić uczniowi korzystanie na zajęciach ze słownika ortograficznego, żeby na bieżąco mógł sprawdzić sposób zapisu poszczególnych słów
- ✓ należy jak najczęściej nagradzać ucznia za wysiłek i wykonane zadanie
- ✓ ocenianie przede wszystkim wysiłku włożonego przez ucznia w wykonanie zadania
- ✓ dostosowanie warunków egzaminacyjnych; na koniec klasy ósmej oraz na maturze

Uczeń u którego zostały stwierdzone specyficzne trudności w uczeniu się, powinien być na terenie szkoły objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w postaci zajęć korekcyjno-

kompensacyjnych. Na zajęciach uczeń wykonuje określone ćwiczenia, które mają na celu usprawnienie zaburzonych funkcji. Zalicza się do nich:

1. Usprawnienie percepcji i pamięci wzrokowej poprzez:

- odnajdywanie kształtów na obrazkach
- ćwiczenia z wykorzystaniem układanek, puzzli,
- dobieranie geometrycznych kształtów,
- gry karciane
- szukanie brakujących elementów, różnic na obrazkach
- układanie przestrzennych konstrukcji itp.

2. Usprawnienie percepcji i pamięci słuchowej poprzez:

- uczenie się na pamięć piosenek, rymowanek i wierszyków,
- zapamiętywanie sekwencji sylab, wyrazów, cyfr
- rozwiązywanie rebusów fonetycznych,
- różnicowanie głosek opozycyjnych w wyrazach,
- tworzenie nowych wyrazów przez opuszczanie sylab lub głosek w słowach
- rozpoznawanie dźwięków dochodzących z otoczenia, instrumentów muzycznych itp.

3. Usprawnianie motoryki małej i grafomotoryki poprzez:

- kalkowanie, rysowanie po śladzie
- zamalowywanie konturów,
- cięcie za pomocą nożyczek,
- zabawa plasteliną, gliną, modeliną,
- wyszywanie, szycie,
- malowanie farbami, watą, gąbką, zamalowywanie różnej wielkości elementów
- nawlekanie koralików,
- zabawy klamerkami do bielizny itp.

Ważne jest też uwrażliwianie rodziców, aby stawiali wymagania adekwatne do możliwości własnego dziecka. Powinni również wspierać dziecko i mobilizować je do pokonywania istniejących trudności. Warto też zachęcać dziecko do rozwijania zainteresowań, organizować

dotatkowe aktywności, takie jak: sport, taniec, zajęcia plastyczne, teatralne, śpiew. Należy także obserwować dziecko, jak zachowuje się w sytuacjach zbyt dużych napięć i niepowodzeń oraz uczyć radzenia sobie z trudnymi momentami w szkole. Konieczne jest także zwracanie uwagi rodzicom na to, jak mają pracować i co robić, aby można było zauważyć jakiegokolwiek pozytywne zmiany w funkcjonowaniu szkolnym dziecka.

Praca z uczniem ze specyficznymi trudnościami w nauce jest długotrwała, wymaga także od rodziców i nauczycieli dużo cierpliwości i wyrozumiałości. W postępowaniu z dzieckiem ważne jest stworzenie właściwej i pełnej zaufania atmosfery, co powinno pozytywnie wpłynąć na dziecko i poczucie własnej wartości.

opracowała R. Nowak

Bibliografia:

1. J. Mickiewicz – Jedyńka z ortografii? Rozpoznawanie dysleksji, dysortografii i dysgrafii w starszym wieku szkolnym. Toruń 1996 r.
2. J. Kapuścińska-Kozakiewicz – „Specyficzne trudności w nauce, czyli jak pracować z dzieckiem z dysleksją”. – Głos pedagogiczny – luty/marzec 2020 r.
3. K. Słupek – Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna, dostosowanie wymagań. – Wydawnictwo Harmonia 2018 r.